

Wie is er bang voor de dood.

door Patricia de Martelaere

“Levenskunst”, schrijft de filosofe Patricia de Martelaere, is het vermogen om zelfs onder de grootste tegenspoed een onvervreemdbare levensvreugde te behouden.” Dat moeten we leren, zoals we zwemmen hebben geleerd: door te vertrouwen op de kracht van het loslaten. “De boodschap is: meegaan met de stroom, of het nu de stroom van het leven is of die van de dood. Wat bang is voor de dood is hetzelfde in ons als wat in het zwembad de kant niet durven los te laten. De 'ziel' is dat wat wil loslaten. Daarom verlangt ze misschien wel naar de weidse bandeloosheid van de dood.”

Er zijn

Van iemand die een aanzienlijke mate van succes en status heeft verworven zegt men wel eens dat hij 'er is' of 'er gekomen is'. Hij is 'gearriveerd' of 'iemand geworden' - met de implicaties, kennelijk, dat al wie minder of in het geheel niet succesvol was 'er' nog niet is of zelfs in zekere zin nog niemand is. De voorstelling die hierbij opkomt is die van een imaginaire finish, die eens en voorgoed wordt overschreden, waarna de winnaar voor de rest van zijn leven op zijn lauweren kan blijven rusten. Nochtans zijn er de wijze woorden van Solon, geciteerd en becommentarieerd door de nog wijzere Aristoteles, dat men zich beter zou onthouden van ieder oordeel over het geluk of het succes van een mens alvorens deze zijn levenseinde heeft bereikt. Maar dan nog blijft het de vraag of het levenseinde van een mens hoe dan ook opgevat kan worden als een finish waar hij als winnaar arriveert. Het lijkt er veeleer op alsof deze finish van ons allen volmaakt evenwaardige verliezers maakt, en van het leven dat eraan voorafgaat - of dat nu in armoede of in weelde werd doorgebracht, in succes of in miskenning - een zuivere nuloperatie. Kan een leven, in het licht van de dood, ooit werkelijk succesvol worden genoemd?

Er zijn natuurlijk vele vormen van succes, gaande van zeer elementair tot meer hoogstaand en complex. Het typisch menselijke niveau van succes wordt pas bereikt in de sociale sfeer en heeft onveranderlijk te maken met populariteit, aanzien, erkenning. Dit sociale succes kan gebaseerd zijn op de meest uiteenlopende eigenschappen: intellectueel overwicht of strategisch leiderschap, materiele rijkdom, fysieke eigenschappen, atletische prestaties of artistieke creaties. Maar in geen van deze gevallen is het bezitten van een eigenschap of een talent een criterium of een garantie voor succes: mensen kunnen gezegend zijn met de meest uitzonderlijke en verbluffende gaven, zonder dat deze door wie dan ook worden opgemerkt, en dit niettegenstaande de grote inspanningen die daartoe vaak worden geleverd. Net zo goed komt het voor dat mensen die over geen enkele aanwijsbare kwaliteit beschikken erin slagen door handige manipulatie of door louter geluk bijzonder succesvolle posities te bekleden. Een merkwaardig gegeven in het domein van het 'succes' is wel dat de morele en de religieuze sfeer er haast per definitie van uitgesloten wordt. Van heiligen en profeten, stichters van religies en moreel hoogstaande religieuze leiders wordt niet gezegd dat zij 'succes' hebben, ondanks de grote bekendheid en bijval die ze eventueel kunnen genieten. 'Succes' wordt hun enkel toegeschreven - of liever: bijna aangewreven - wanneer de verdenking bestaat dat hun overtuiging niet authentiek is maar slechts een middel is tot machtsverwerving en tot manipulatie van de menigte. Voor het overige wordt de associatie van succes met morele en religieuze doelstellingen als onwelvoeglijk of ronduit blasfemisch ervaren. Jezus en Boeddha horen ongetwijfeld tot de invloedrijkste individuen uit de hele geschiedenis van de mensheid, die zowel tijdens hun leven als na hun dood werden bewonderd en nagevolgd, en toch weerhoudt iets ons om in dit geval van 'succes' te spreken. Is het omdat dergelijke figuren zich juist onverschillig of zelfs afkerig verklaren tegenover iedere vorm van werelds succes? Maar toch waren ze er wel degelijk op gesteld aanhoord en nagevolgd te worden - het was er hen om te doen anderen te bekeren en een soort 'school' te stichten. Alleen ging het in dit geval niet om een succes in eigen naam, maar in naam van een bovenpersoonlijke overtuiging die de poorten opende naar een 'andere' wereld. Succes maakt niet wezenlijk gelukkig - meenden zij - het creëert een schijn van voldoening maar maakt ons afhankelijk van omstandigheden buiten ons, en wat meer is: het leidt ons af van onze ware bestemming en doodt het veel diepere verlangen dat in ons sluimert. De vraag is of het verlangen naar succes onlosmakelijk is verbonden met de menselijke natuur. En, zo ja, is het een verlangen dat de mens siert, of zijn leven zinvol en bevredigend maakt? Of is het een artificieel, sociaal gecultiveerd verlangen dat de mens op een dwaalspoor brengt? En als dit laatste het geval zou zijn, is het menselijkerwijze wel mogelijk om te verzaken aan het succes, en in naam van welke ontastbare andere waarden zou dat dan wel moeten gebeuren? Sommigen verantwoorden het nastreven van erkenning en materiele goederen vanuit de gedachte dat dit leven het enige is wat ons gegeven is en dat alles eindigt bij onze dood, zodat er geen hogere waarden zijn dan die van het aardse leven. Het nadeel van deze redenering is, dat wie er niet in slaagt het nagestreefde succes te bereiken - of wie